

2. Бузаров А. І. Формат «Рамштайн» як основа формування євроатлантичної коаліції підтримки України у протидії російській агресії. Регіональні студії: науковий збірник. 2024. Вип. 39. С. 84–88.

3. Бузаров А. І. Високотехнологічна армія, оборонні технології, досвід стійкості: синергія взаємодії України та євроатлантичної спільноти в умовах війни. Український політико-правовий дискурс. 2025. № 14. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17089911> (дата звернення: 15.09.2025).

4. Рафальський О. Формування нового світопорядку: регіональні імперативи та виклики. Політичні дослідження. 2025. № 1 (9). С. 7–37.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-613-3-14>

THE DILEMMA OF “DEMOCRACY OR SECURITY”

ДИЛЕМА «ДЕМОКРАТІЯ ЧИ БЕЗПЕКА»¹

Vovk S. O.

*Doctor of Political Sciences, Professor?
Professor at the Department of Political
Science and International Relations
Luhansk Taras Shevchenko National
University
Poltava, Ukraine*

Вовк С. О.

*доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології і
міжнародних відносин
Державний заклад «Луганський
національний університет імені
Тараса Шевченка»
м. Полтава, Україна*

У сучасних умовах глобальних загроз і збройних конфліктів проблема співвідношення демократії та безпеки є надзвичайно актуальною. Воєнні події ставлять політичні інститути перед складним вибором: чи зберігати демократичні процедури й стандарти, ризикуючи втратити контроль над ситуацією, чи жертвувати демократичними цінностями заради забезпечення безпеки держави та громадян. Варто зауважити, що названа дилема не є новою, але саме в ХХІ ст. вона набула універсального характеру з огляду на гібридний, інформаційний і економічний виміри сучасних війн.

В науковому дискурсі демократія і безпека нерідко сприймаються як взаємовиключні категорії, оскільки демократія передбачає політичний плюралізм, дотримання прав і свобод людини, відкритість та

¹ Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці Національного фонду досліджень України за проектом 2021.01/0021.

контрольованість влади, а безпека ж, особливо в умовах воєнного часу асоціюється з концентрацією влади, обмеженням політичних прав і свобод, підпорядкуванням суспільних інтересів такій меті, як: збереження державності. Проте у реальному житті стає необхідністю пошук балансу, який здатен одночасно забезпечити стійкість політичної системи і збереження демократичного фундаменту, без якого держава ризикує перетворитися на авторитарний режим.

На сьогодні дослідники окреслюють такі моделі окресленого балансу [1]:

1. Модель «повномасштабної війни», передбачає концентрацію державних ресурсів і влади з метою забезпечення обороноздатності й збереженні національної єдності. Законодавчий орган ухвалює закони, які спрямовані на мобілізацію ресурсів і легітимізацію обмежень окремих прав і свобод задля безпеки. Виконавча влада здійснює оперативне керівництво військовими діями і забезпечує функціонування державних інститутів, тоді як судова влада формально зберігає роль контролю за законністю та захистом прав людини, хоча її діяльність суттєво ускладнюється. Правоохоронні органи і силові структури посилюють свої позиції у сфері безпеки й правопорядку, тоді як громадянське суспільство, попри обмеження свободи слова і зібрань, активно долучається до моніторингу прав людини, підтримки військових і допомоги постраждалим. Водночас міжнародна спільнота надає матеріальну, гуманітарну й дипломатичну підтримку, а також контролює дотримання міжнародного гуманітарного права і документує воєнні злочини, що підсилює легітимність державної політики.

2. Модель «локальних конфліктів», характеризується зосередженням зусиль держави та суспільства на врегулюванні регіональних криз із мінімальним втручанням у загальнонаціональну систему. Законодавчий орган ухвалює спеціальні закони, спрямовані на подолання конкретних конфліктних ситуацій, тоді як виконавча влада концентрується на безпекових і стабілізаційних заходах у межах визначених територій. Судова влада в цій моделі зберігає активність у сфері захисту прав людини та гарантує справедливий судовий розгляд, що є ключовим чинником легітимності. Правоохоронні органи і військові формування забезпечують локальну безпеку, здійснюють антитерористичні операції та охороняють цивільне населення. Громадянське суспільство виступає партнером держави у мирному врегулюванні та моніторингу прав людини, тоді як міжнародна спільнота може виконувати функції посередництва, надавати гуманітарну допомогу, експертну підтримку та контролювати дотримання міжнародних стандартів у сфері безпеки та правопорядку.

3. Модель «професія», яка відображає ситуацію, коли національні політичні інститути зазнають радикального послаблення або фактичної заміни зовнішніми адміністраціями. Законодавчий орган втрачає свою дієздатність і підміняється окупаційними структурами, що призводить до демонтажу демократичного процесу ухвалення рішень. Виконавча та судова влада стикаються з численними перешкодами у здійсненні своїх функцій, їхня діяльність часто паралізована або перебуває під контролем окупантів. Правоохоронні органи та військові формування або переходять до партизанської чи підпільної боротьби, або розформовуються й замінюються силами окупаційного режиму. Громадянське суспільство в такій моделі зазнає репресій, що обмежує його здатність впливати на політичний процес чи захищати права громадян. Водночас ключову роль у збереженні елементарних стандартів прав людини та міжнародної легітимності відіграє міжнародна спільнота, яка забезпечує гуманітарну допомогу, контроль за дотриманням міжнародного права та підтримку у фіксації злочинів окупаційного режиму.

Конфігурація функціонування політичних інститутів України протягом війни з 2014 р. представлена поєднанням рис трьох моделей. На загальнонаціональному рівні превалує модель «повномасштабної війни», яка забезпечує централізовану мобілізацію ресурсів, концентрацію повноважень у виконавчій владі та оперативне керівництво військовими діями, при цьому парламент ухвалює закони, що легалізують обмеження прав і свобод задля безпеки, а судова влада формально зберігає функцію контролю, хоча її спроможність обмежена. У прифронтових або постконфліктних зонах з 2014 по 2022 р. і після повномасштабного вторгнення простежуються риси моделі «локальних конфліктів», оскільки правові механізми й спеціальні закони спрямовані на врегулювання конкретних криз, місцеві правоохоронні органи і військові формування забезпечують безпеку населення, а громадянське суспільство виконує роль партнера держави у миротворчих та гуманітарних ініціативах. Нарешті, на тимчасово окупованих територіях проявляється модель окупації: національні інститути паралізовані чи замінені зовнішніми адміністраціями, громадянське суспільство піддається репресіям, а захист базових прав значною мірою забезпечується міжнародною спільнотою. Таким чином, Україна функціонує у складній багаторівневій системі, де три моделі співіснують залежно від територіального та політико-правового контексту, створюючи унікальну конфігурацію взаємодії між державними інститутами, суспільством і міжнародними акторами.

Українська конфігурація трьох моделей має важливе значення для збереження суверенітету й функціонування держави в умовах збройної агресії, але водночас потребує постійного моніторингу та інституційних

гарантій для запобігання авторитарним відхиленням. Її успішність залежить не лише від ефективності виконавчої влади, а й від здатності парламенту, судів і громадянського суспільства підтримувати баланс стримувань і противаг сьогодні і у післявоєнний період.

Отже, дилема «демократія чи безпека» у воєнний час не має універсального вирішення. Вона завжди постає як динамічний процес, де надмірне зміщення акценту в бік безпеки загрожує авторитаризмом, а у бік демократії, відповідно, втратою обороноздатності.

Література:

1. Kelbia S., Lutskyi R., Skomorovskyi V., Polishchuk O., Lysak M. Ensuring the rule of law under martial law: A comparative study of constitutional mechanisms. CERIDAP – Italian Journal of Public Law. 2025. 4 August. DOI: <https://doi.org/10.13130/2723-9195/2025-3-37>. URL: <https://ceridap.eu/ensuring-the-rule-of-law-under-martial-law-a-comparative-study-of-constitutional-mechanisms/?lng=en>.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-613-3-15>

THE EUROPEAN GEOPOLITICAL ORDER IN THE CONTEXT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ПОРЯДОК В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Goltsov A. G.

*Doctor of Political Science,
Associate Professor at the Department
of Philosophy and International
Communication
National University of Life and
Environmental Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Гольцов А. Г.

*доктор політичних наук,
доцент кафедри філософії та
міжнародної комунікації
Національний університет
біоресурсів і природокористування
України
м. Київ, Україна*

Війна, яка розпочалася з повномасштабного вторгнення Росії 24 лютого 2022 р. на територію України, спричинила глибокі трансформації у європейському геополітичному порядку. Збройна агресія Росії проти України докорінним чином змінила усталені уявлення щодо стабільності європейського порядку після холодної війни, поставила під сумнів непорушність норм міжнародного права,